

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 94(477.8) "1816/1830": [329.733:342.725]: 030

DOI 10.32461/2409-9805.4.2021.249323

Цитування:

Дуднік О. Я. Перемиський осередок українського національного відродження на початку XIX ст. у довідкових виданнях. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 39–49.

Dudnik O. (2021). Peremyshl center of the ukrainian national revival in the early XIX-th century in reference publications. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 39–49 [in Ukrainian].

Дуднік Олександр Якович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
dudn70@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5206-1129>

ПЕРЕМИСЬКИЙ ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НА ПОЧАТКУ XIX СТ. У ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ

Мета дослідження – розкрити особливості висвітлення у довідкових виданнях перших освітніх об'єднань українського національного відродження у місті Перемишлі на початку XIX ст. **Методологія дослідження:** у роботі застосовано принципи історизму, об'єктивності, системності і всебічності, а також загальні методи наукового дослідження – аналіз, синтез, порівняння. **Наукова новизна:** вперше розглянуто висвітлення у довідковій літературі церковного і світського культурно-освітніх об'єднань у Перемишлі на початку XIX ст. **Висновки.** У науково-довідкових виданнях відсутні статті, безпосередньо присвячені товариству галицьких греко-католицьких священників і перемиському культурно-освітньому гуртку. Вони згадуються у статтях довідкових видань з історії західноукраїнських земель кінця XVIII ст. – першої половини XIX ст., у статтях, присвячених відомим діячам українського культурного і національно-державного відродження, того ж часу, інколи – в контексті історії міста Перемишля. Інформація про них є неповною, короткою, розпливчатою, навіть суперечливою, зокрема, щодо їхніх назв та учасників. У матеріалах різних довідкових видань згадується або лише товариство, або гурток, інколи – обидві організації. У довідкових виданнях відсутні дані про те, що товариство і гурток виникли й функціонували в місті Перемишлі, фактично, в один і той же час, що їхня діяльність була ідентичною, а з-поміж їх головних учасників чимало одних і тих же особистостей. Не повідомляється, що церковне товариство було започатковано перемиським Собором руських священників 1816 р., що його діяльності активно протидіяли і Католицька церква і польська адміністрація Галичини. Після втрати товариством права діяти згідно свого статуту воно трансформувалося у культурно-освітній гурток – громадське об'єднання. До складу гуртка входили і церковні й світські діячі, які не лише сприяли запровадженню навчання українською мовою, а й були учасниками так званої «абеткової війни». Товариство і гурток варто ототожнювати з культурним осередком Перемишля.

Ключові слова: національне відродження, Перемишль, товариство галицьких священників, Перемиський культурно-освітній гурток, абеткова війна.

Dudnik Oleksandr,

Ph.D. in History,

Senior Research,

National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky

PEREMYSHL CENTER OF THE UKRAINIAN NATIONAL REVIVAL IN THE EARLY XIX-TH CENTURY IN REFERENCE PUBLICATIONS

*The purpose of the article is to reveal the features of illuminate in reference and bibliographic publications of the first educational associations of the Ukrainian national revival in Przemyśl at the beginning of the XIX century. **Methodology:** during the writing of the work the principles of historicism, objectivity, systematics, and comprehensiveness were applied, as well as – general methods of scientific research – analysis, synthesis, comparison. **Scientific novelty:** for the first time the coverage in the reference literature of church and secular cultural and educational associations in Przemyśl at the beginning of the XIX century is considered. **Conclusions.** There are no articles in scientific reference books directly devoted to the Society of Galician Greek Catholic Priests and the Peremyshl Cultural and Educational Circle. They are mentioned in the articles of reference publications on the history of western Ukrainian lands, in articles devoted to famous figures of the Ukrainian cultural and national-state revival, sometimes – from the history of Przemyśl. Information about them is incomplete, short, vague, even contradictory, in particular, regarding their names and participants. The reference publications mention either only the society or the club, sometimes – both organizations. There is no information that their activities were identical, and that many of their figures were among the main members of both organizations. It is not reported that the church society was founded by the Peremyshl Council of Russian priests in 1816, which was actively opposed by both the Catholic Church and the Polish administration in Galicia. It is not reported that after losing the right to act in accordance with its statute, church society was transformed into a cultural and educational club – a public association. The club also included church and secular figures who not only contributed to the introduction of teaching in the Ukrainian language but were also participants in the so-called «alphabet war».*

Keywords: national revival, Przemyśl, society of Galician priests, Przemyśl cultural and educational club, alphabetical war.

Актуальність теми дослідження. Сучасне національне-державне відродження, яке супроводжується запровадженням української мови в усіх навчальних закладах і державних органах управління країни, а також створенням і розбудовою автокефальної помісної Православної церкви України, має своє глибоке коріння у подіях двохсотлітньої давності. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в Австрійській імперії, до складу якої входили західноукраїнські землі, розпочинається українське національне відродження, яке стало першим етапом національно-визвольного руху на теренах цього регіону. Українське відродження було спричинене прогресивними реформами прихильників освіченого абсолютизму – імператриці Марії Терезії та її сина-співправителя і наступника Йосифа II (XVIII ст.). Завдяки цим реформам розпочалося поступове відродження українського народу, його віри, мови, традицій, запровадження й поширення укра-

їнської освіти. Українськими національними центрами у зазначений період були найбільші міста Галичини – Перемишль і Львів. Саме там виникли перші просвітницькі українські об'єднання, учасники яких пропагували і поширювали освіту серед українського народу, укладали і видавали перші підручники українською мовою, відкривали перші українські школи, а головне – обґрунтовували етнічну й мовну окремішність українського народу, національну, історичну та культурну єдність українців, які перебували у складі Австрійської і Російської імперій, а також стверджували давні традиції власної державності і політичної незалежності. У науковій, навчальній і довідковій літературі серед перших таких організацій у зазначений історичний період згадуються: «Товариство галицьких греко-католицьких священників для поширення письма, освіти і культури серед вірних на основі християнської релігії» (1816 р.) та культур-

но-освітній гурток учених (1820–1830 рр.) у Перемишлі. Однак безпосередніх досліджень з цього питання, проведених на основі матеріалів довідкових видань, не виявлено, що й зумовило потребу його вивчення.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що наявні лише поодинокі праці дослідників, зокрема, Р. Кирчіва про Перемиський гурток українських учених [8] і Ф. Стебля про Перемиський культурно-освітній осередок [20], які різняться за назвою і змістом, не містять інформації про безпосередні причини появи цих об'єднань, відмінності у їх діяльності, складі учасників, характері взаємовідносин. Торкаються цих питань: М. Ріпецький у контексті історії українського церковно-народного відродження та увічнення пам'яті його провідника – Івана Могильницького [16]; І. Гречко – з нагоди відзначення чергової річниці утвердження мовно-культурної та національної ідентичності українців Перемишльщини та її видатного діяча – Івана Снігурського [3].

Мета дослідження – розкрити особливості висвітлення у довідкових виданнях перших національних культурно-освітніх об'єднань українського відродження початку ХІХ ст. у місті Перемишлі, зокрема, їхніх назв, існування між ними взаємозв'язків чи співпраці, наявності спільних і відмінних рис у діяльності та складі учасників.

Для досягнення поставленої мети використовуються як довідкові видання, так і праці дослідників, останні мають доповнити інформацію, що відсутня у довідкових джерелах.

Виклад основного матеріалу. Вперше інформація про «Товариство галицьких греко-католицьких священників» (далі – Товариство) і культурно-освітній гурток учених (далі – Гурток) з'являється у статтях другого і шостого томів «Енциклопедії Українознавства». Так, у загальній частині другого тому цього видання у розділі 8 «Українські землі під Австрією й Угорщиною в рр. 1772–1918» говориться про діяльність *Перемиського гуртка учених*, який був згуртований у 1820–1830-х рр. навколо єпископа Івана Снігурського і включав патріотично налаштованих священників: Йосипа Левицького, Йосипа Лозинського, Антіна Добрянського, Івана Лаврівського. У матеріалах цієї статті пояснюється, що поява гуртка

і його діяльність були обумовлені політикою «освіченого абсолютизму», яку проводили у власних державних інтересах австрійські цесарі – Марія Терезія та Йосип II. Серед конкретних заходів названо заснування ними 1774 р. у Відні духовної семінарії (Barbareum) для греко-католицького, тобто уніатського духовництва, у 1784 р. – університету у Львові, а при ньому у 1787 р. – спеціального українського навчального закладу (Studium Ruthenum), з філософським і богословським інститутами. Навчання у ньому велося «мовою краю», яка складалася з церковнослов'янської і народної лексики [21, 15]. Як наслідок – українське греко-католицьке духовництво стало відігравати провідну роль у тодішньому житті Галичини. Воно становило консолідовану й дисципліновану верству з давніми традиціями, відзначалося своєрідним аристократизмом і консерватизмом, що проявлялося у вживанні польської мови як у домашньому, так і публічному житті [2, 484]. Однак учасники Перемиського гуртка, на відміну від більшості тодішнього українського духовенства, вперше порушили питання про необхідність повернення до народної (української) мови не лише у повсякденному житті, а й в шкільному навчальному процесі, що, в свою чергу, вимагало підготовки підручників українською мовою.

У словниковій частині шостого тому цієї ж Енциклопедії міститься стаття «Перемисьль». У ній зазначається, що у зв'язку з переходом у другій половині ХVІІІ ст. м. Перемишля під австрійську владу виникли можливості для його відродження як українського міста на церковному і освітньому полі. Завдяки священнику І. Могильницькому, за підтримки єпископів М. Левицького й І. Снігурського Перемишль став у першій половині ХІХ ст. важливим українським освітнім центром, де 1816 р. було засновано Товариство священників для видання шкільних і загальноосвітніх книжок, відкрито Дяко-вчительський інститут (1817 р.), надруковано кілька шкільних підручників. Завдяки діяльності товариства з'явилися дві граматики «русської мови», була започаткована цінна бібліотека Капітули [7, 2007] (дорадчий орган управління Церквою) [10], яка водночас служила архівом і частково музеєм [7, 2006–2007]. Зазначимо, що найдавніші

бібліотеки у галицьких містах створювалися при церковних установах. Перемишльська капітульна бібліотека була започаткована раніше, ніж зазначається у статті Енциклопедії, а саме – на межі XVI–XVII. Перший відомий запис на користь бібліотеки капітули походить з середини XVI ст., коли перемишльський єпископ Станіслав Тарло заповів на неї грошову квоту для закупівель книг. Дарували бібліотеці книги як духовні, так і світські особи [11].

У Довіднику з історії України (Київ, 1996) під редакцією М. Котляра і С. Кульчицького (Київ, 1996) у статті «Культурне відродження на західних землях під владою Австрійської імперії» не лише згадується товариство, а й розкривається історичне значення його появи, патріотизм і месіанство його учасників. Автори довідника зазначають, що українське греко-католицьке духовенство на відміну від польського – римо-католицького формувалося майже цілком із селян, а тому особливо не відрізнялося від селянства ні культурним рівнем, ні своєю ментальністю. Щоб стати провідником національно-культурного відродження українське духівництво мало позбутися синдрому неповноцінності батьківської, «холопської» мови. Адже священики навчалися і звикли послуговуватися німецькою та польською мовами, що забезпечувало їм успішне сходження шаблями службової драбини, а рідної цуралися, навіть спілкуючись у своєму колі. Однак, знайшлися ентузіасти просвітницької роботи в українських селах. 1816 р. єпископ греко-католицької церкви у Перемишлі М. Левицький та його помічник у справах школи І. Могильницький організували товариство галицьких греко-католицьких священиків з метою поширення освіти й культури. З ініціативи І. Могильницького у Східній Галичині розпочалося створення мережі початкових україномовних шкіл [9, 183]. Водночас у довіднику не згадується культурно-освітній гурток у Перемишлі 20–30-х років XIX ст.

У так званому «Новому довіднику: історія України» (Київ, 2006) також в контексті висвітлення матеріалу про Український національно-визвольний рух на західноукраїнських землях на початку XIX ст. подається інформація про *культурно-освітній гурток у Перемишлі*, як перший «паросток» національного

відродження. У довіднику зроблено акцент на визначальній ролі діяльності Перемишльського гуртка, члени якого, особливо Іван Могильницький, стали відверто боронити українські національні інтереси, переконливо доводити, що українська (народна) мова є окремою, реальною східнослов'янською мовою поширеною на всіх (східних і західних) українських землях. Водночас, дотримуючись застарілих мовних традицій, вони намагалися не тільки очистити народну мову від польських і російських слів, а й наблизити її до старокнижної, тобто церковнослов'янської мови [6, 393]. Це не сприймалося народними масами і не мало успіху у навчальному процесі.

Серед персоналій у зазначеному виданні подана розгорнута інформація тільки про засновника і керівника, як зазначено, «освітнього товариства священиків» (1816 р.) – Івана Могильницького, взята з іншого довідкового видання [6, 392].

Отже, з матеріалу «Нового довідника: Історія України» важко зрозуміти чи були освітнє товариство і культурно-освітній гурток у Перемишлі однією і тією ж організацією чи – двома різними.

Дев'яносто років тому М. Ріпецький у статті, присвяченій 100-літтю з дня смерті І. Могильницького, писав, що Статут Товариства галицьких греко-католицьких священиків затвердив цісар Франц 5 липня того ж 1816 р. і товариство розпочало свою культурно-освітню діяльність [16]. Про культурно-освітній гурток у Перемишлі він не згадує. Це ж саме стосується сучасного дослідження «Галичина: між Сходом і Заходом: нариси історії XIX – початку XX ст.» (Львів, 1999). Його автор О. Сухий зазначає, що важливою подією у житті галицьких українців була організація у Перемишлі Товариства греко-католицьких священиків 1818 р. Його головою був перемишльський канонік Іван Могильницький. Серед завдань товариства – укладання популярних книг для українців, відкриття народних шкіл з русинською (українською) мовою викладання [21, 20]. У низці посібників з історії України як, зокрема, у двох виданнях тритомного довідника з історії України (Київ, 1993, 1995, 1996), (Київ, 2002), за редакції І. Підкови та Р. Шуста, а також у довідковому

виданні нового типу: «Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття» (Луцьк, 2008) також відсутні статті, безпосередньо приурочені товариству галицьких греко-католицьких священників у Перемишлі і (чи) перемиському освітянському гуртку вчених. Однак, у першому з названих довідників інформація про товариство згадується у статтях, присвячених Михайлу Левицькому та Івану Могильницькому. У них, зокрема, повідомляється, що М. Левицький, будучи на посаді перемиського єпископа, підтримав створення освітнього товариства священників у 1816 р. Згодом у 1851 р. він став митрополитом Галичини, а 1856 р. – першим кардиналом Греко-Католицької Церкви, однак був непослідовним у відстоюванні права викладати українською мовою в школах Східної Галичини [18, 146]. Про І. Могильницького зазначається, що він як референт з питань шкільництва Перемишльської греко-католицької єпархії був засновником і першим керівником першого в Галичині освітнього товариства священників, домагався викладання українською мовою в школах Галичини та уклав «Граматику язика словеноруського» (1823) – першу в Галичині граматику книжної української мови, а як передмову до неї – наукову працю – «Відомість о руській язичі» (1829), в якій спростував уявлення про українську мову як діалект польської або російської [19, 239]. Ще у двох статтях видання, присвячених Йосипу Лозинському та Івану Снігурському, їхня участь у товаристві не згадується. Про Й. Лозинського повідомляється, що він був діячем українського національного відродження, який лише у 1848 р. відмовився від ідеї викладання української мови латиницею та визнав провідну роль для Галичини культури Наддніпрянської України [18, 174]. З іменем І. Снігурського – доктора богослов'я, філантропа і мецената, який заохочував людей зі свого оточення вживати у повсякденному житті українську мову, надавав матеріальну і моральну допомогу літераторам, пов'язано формування у Перемишлі культурно-освітнього осередку, який започаткував українське національне відродження у Галичині. За сприяння І. Снігурського було відкрито дяко-вчительський інститут (1818), музична та єпархіальні школи, друкарні, запроваджено хорівий

спів у кафедральній церкві [19, 217]. Довідник не містить статей про інших учасників товариства, зокрема, про Йосипа Левицького, Антіна Добрянського, Івана Лаврівського.

У виданні «Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття» (Луцьк, 2008) теж відсутні конкретні статті як про товариство, так і про гурток у Перемишлі. Як і в довіднику І. Підкови та Р. Шуста згадується лише про товариство у двох статтях – присвячених І. Могильницькому [12, 443] та І. Снігурському. При цьому подана ідентична за змістом інформація з попереднім виданням, зокрема про те, що з постаттю останнього пов'язано формування у Перемишлі культурно-освітнього осередку, який започаткував українське національне відродження у Галичині [17, 217]. На відміну від вище розглянутого довідника, у цьому є статті про Йосипа Левицького та Івана Лаврівського, але у них не згадується ні товариство, ні гурток. Про інших учасників товариства – Й. Лозинського та Антіна Добрянського інформація у виданні відсутня.

У Довіднику з історії України І. А. Прохорової (Київ, 2008), матеріали в якому подаються у вигляді коротких тез, у контексті висвітлення теми «Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.» згадуються лише члени «Товариства священників» – І. Могильницький (1832), Й. Лозинський (1833), Й. Левицький (1834), які видали перші граматики української мови. Інформація також присвячена І. Могильницькому як автору першої в Галичині «Граматики» української мови та наукового трактату «Розвідка про руську мову», в якому він обстоював ідею самобутності української мови, вказав на її відмінність від польської та російської [15, 154].

У першому томі «Довідника з історії України» О. Уривакіна (Кам'янець-Подільський, 2018), підготовленого відповідно до вимог і програм МОН України з історії України, у контексті висвітлення теми «Національне відродження на західноукраїнських землях» (перша половина XIX ст.) зазначається, що активну участь у національно-визвольному русі в Західній Україні брало греко-католицьке духовенство. «У 1816 р. єпископ греко-католицької церкви у Перемишлі М. Левицький та канонік І. Мо-

гильницький створили «Клерикальне товариство, що ставило за мету поширення релігійної літератури українською мовою. Почалося створення мережі початкових україномовних шкіл. У 1820 р. у Перемишлі виник гурток, який був створений єпископом УГКЦ Іоанном (Снегурським). Члени гуртка збирали й пропагували український фольклор, історичні матеріали» [23, 435].

Деякі довідкові видання, такі як популярна бібліографічна енциклопедія «Україна: минуле і сучасність» (Київ, 1999) і словник-довідник «Історія України» В. В. Анісімова (Київ, 2012), взагалі не мають інформації ні про освітні об'єднання, ні про їхніх діячів.

Згадується товариство у статтях біографічних довідників та словників-довідників з історії української літератури. Так, коротка інформація про нього є у статті, присвяченій Івану Могильницькому, біографічному довіднику «Видатні діячі українського національного відродження (XIX–XX ст.) (Луганськ, 2008). У ній зазначається, що І. Могильницький був одним з фундаторів першої на Галичині церковно-освітньої інституції – Товариства галицьких греко-католицьких священників (1816 р.) [13, 242–243]. Подібна згадка міститься також у статті про І. Могильницького як культурно-освітнього і церковного діяча у словнику-довіднику «Історія Української культури» В. В. Анісімова (Київ, 2014). «У 1816 р. заснував «Товариство галицьких священників греко-католицького обряду» для видання українських загальноосвітніх і релігійних книжок [14, 178].

Значно більше інформації про згаданих діячів подано у статті І. Гречка, присвяченій 150-річчю від дня смерті І. Снігурського. У ній зазначається: «Ще будучи парохом церкви св. Варвари у Відні, о. І. Снігурський вступив до першого в Галичині т-ва Галицьких і Духовних Греко-католицького обряду, яке заснував у Перемишлі неструджений і енергійний працівник і організатор народної освіти о. І. Могильницький. Він був інспектором парафіяльних шкіл, для котрих склав Катехизм (1815) і Буквар (1816) і, власне, створене ним згадане т-во мало на меті зібрати якнайбільше людей, головно парохів, які би взяли під свій контроль і опіку справи народної освіти. Реко-

мендуючи пароха церкви св. Варвари у Відні Івана Снігурського до т-ва, Ів. Могильницький представив його як доброго знавця «руської» мови і граматики, що було необхідне при видаванні шкільних підручників, на підставі яких учні удосконалювали б знання рідної мови, а, тим самим, могли б краще розуміти літературні твори, писані на цій мові, виповідатися в ній. Статут т-ва складений латиною (Societas Presbyterorum Ritus Greco-catholici), був затверджений декретом віденських властей і за підмогою та запорукою перемишльського владики успішно почала розвиватися статутна праця над піднесенням освіти і релігійності населення» [3].

У сучасній «Енциклопедії історії України. Том: Україна–Українці. Кн. 2.» (Київ, 2019), у контексті висвітлення історії українських земель 1772–1917 рр. у рубриці «Становлення українського модерного націоналізму» згадуються і товариство, і гурток: «... перемиський канонік І. Могильницький задля поширення освіти і культури в Галичині заснував Т-во галицьких греко-катол. священників. Метою діяльності т-ва стало видання шкільної і популярної літератури українською мовою для пропаганди освіти в народних масах [22, 195]. Далі в Енциклопедії повідомляється, що важливу роль у розвитку галицького відродження відіграв гурток перемиського єпископа І. Снігурського до якого у 1920–30-х рр. входили І. В. Лаврівський, А. Добрянський, автор граматики української мови Й. Левицький, Й. Лозинський, І. Могильницький [22, 196].

У восьмому томі «Енциклопедії історії України» (Київ, 2011) в статті про Перемиську єпархію, зокрема в роки 1772–1918, відсутня інформація і про товариство, і про гурток. Нічого не говориться про них і в статтях цього ж тому Енциклопедії, присвячених Перемишлю та перемишлянам.

Однак у цій та іншій довідковій літературі відсутня інформація про те, що створення товариства відбулося після відновлення Перемиської кафедральної капітули східного обряду або так званого Перемиського Собору руських священників (крилошан) та затвердження її статуту у тому ж 1816 р. Це сталося завдяки зусиллям та сприянням першого митрополита Греко-Католицької церкви в Ав-

стрії Антонія Ангеловича та тодішнього єпископа перемиського Михайла Левицького [10]. До складу Собору, а, відповідно, й товариства, увійшло шість священників.

Водночас, важливо, що в розглянутих енциклопедичних статтях загальної частини про історію українських земель 1772–1917 рр. в складі імперії Габсбургів поряд з економічними реформами увага акцентується на відновленні в Австрійській імперії Греко-Католицької (Уніатської) церкви, а згодом і митрополичої кафедри, а також – на створенні вищих навчальних закладів для українців, або русинів, як тоді їх офіційно називали. Саме ці чинники відіграли головну роль у відродженні українства на західноукраїнських землях. Водночас ці та інші статті не містять інформації про політичне підґрунтя реформ цісарів Габсбурзької імперії, яке полягало у послабленні потужного польського національно-визвольного руху шляхом протиставлення йому відродження українського народу. Так, завдяки цісарському патенту «про толерантність» 1781 р. українська Греко-Католицька церква була зрівняна в правах з польською Католицькою церквою, яка до того часу взагалі не визнавала Уніатську, що занепадала [4, 29]. У цьому ж плані відсутня інформація у сучасних статтях й про те, як польська влада в Галичині протидіяла товариству у його діяльності, насамперед, підготовці українських підручників та навчанні українською мовою. Зокрема, відомо, що львівський губернський уряд, очолюваний поляками, був проти викладання українською мовою в школах Галичини, вважаючи її «породою московської», і лише втручання австрійського уряду усунуло польську перешкоду [16]. Ця інформація також пояснює, як причини зародження нового польсько-українського протистояння, так і швидке припинення статутної діяльності товариства галицьких греко-католицьких священників ... Адже, на думку сучасного дослідника Р. Кирчіва, протидія з боку польських шовіністично-шляхетних і владних чинників «не дали товариству належно розгорнути свою діяльність, і як організаційна структура воно швидко припинило існувати» [8, 132]. Інший сучасний автор Ф. Стеблій наголошує, що «на жаль, товариство не змогло розгорнути свою

діяльність як організована спілка: затверджений імператором статут через інтриги в колах духовної ієпархії не отримав апробації у Ватикані. Проте його члени фактично працювали в душі головних засад статуту щодо поширення освіти рідною мовою. Це, насамперед, І. Могильницький (голова товариства) та його протектор І. Снігурський, парох з Радимна і порохницький декан Гкат Давидович, любачівський парох і декан Василь Созанський та ін.» [20, 105].

Однак, не всі представники греко-католицького духовенства поділяли напрями національного розвитку, визначені товариством. Так, один з його учасників Й. Лозинський обстоював ідею використання латинської абетки в українській мові [21, 21]. Адже у тому ж таки 1816 р. з ініціативи латинського архієпископа Анквича у Львові галицький губернатор Гауер звернувся до львівського архієпископа та галицького митрополита Михайла Левицького з листом, в якому висловлювався проти введення української (тоді – руської) мови в народних школах. Мотивував це тим, що ця мова, на його думку, насправді ще не вироблена говірка, якою мало або зовсім нічого не пишуть, тому вона не потрібна й для самих русинів, що переважно володіють польською мовою, щоб не пробуджувати серед населення однієї країни духу сепаратизму. Проти такого ставлення до української мови виступив тоді український освітній і церковний діяч Іван Могильницький, доводячи, що український народ – найчисленніший у Галичині, а його мова не є ідентична з польською, ані не є мішаниною інших слов'янських мов (польської та російської) [5]. Таким чином, у 1816 р., зі створенням товариства, у середовищі прихильників українського відродження фактично розпочалася так звана «абеткова війна», яка тривала й за часів діяльності «Руської трійці», стала причиною її розколу і навіть сприяла появі москвофільства.

Відсутність у енциклопедичних і довідкових статтях цієї інформації викликає певне нерозуміння щодо існування, діяльності, складу товариства і гуртка. Загалом, статтям довідкових видань бракує стислої інформації, яка б пояснювала причино-наслідкові зв'язки щодо появи і діяльності зазначених об'єднань,

допомагала б краще зрозуміти їх значення та особливості історичного періоду.

Наукова новизна. Вперше здійснено спробу розкрити наявну у довідкових виданнях інформацію про церковне товариство і культурно-освітній гурток м. Перемишля на початку XIX ст. Для створення цілісної картини про ці об'єднання інформацію доповнено даними з історичних досліджень.

Висновки. Отже, у науково-довідкових виданнях відсутні статті, безпосередньо присвячені товариству галицьких греко-католицьких священників і перемиському культурно-освітньому гуртку, – історично важливих для висвітлення початків українського національного відродження на західноукраїнських землях. Товариство і гурток згадуються у статтях довідкових видань з історії України лише в контексті висвітлення подій на західноукраїнських землях кінця XVIII ст. – першої половини XIX ст., у статтях, присвячених відомим діячам українського культурного і національного відродження того ж часу, інколи в контексті історії міста Перемишля. Крім статей в енциклопедичних виданнях, довідниках з історії України окрема інформація про ці об'єднання наявна в статтях біографічних довідників і словників-довідників з історії української культури.

В одних матеріалах згадується лише товариство, в других – гурток, в третіх – обидві організації, або культурний осередок у Перемишлі, без будь-яких пояснень. Наявна у довідкових виданнях інформація про ці освітні об'єднання є короткою, розпливчастою, навіть суперечливою, зокрема, щодо їхніх назв та учасників. Аналіз цієї інформації показав, що товариство і гурток виникли й функціонували в одному місті – Перемишлі і майже в один і той же час, ідентичною була їхня діяльність, а з-поміж їх головних учасників згаду-

ються одні і ті ж особистості: І. Могилянський, І. Снігурський, Й. Лозинський та ін. Це й викликало запитання: чи товариство і гурток – дві різні організації чи одна й та ж? Опрацьована інформація з довідкових видань, а також декількох досліджень з цієї теми дає змогу стверджувати про беззаперечне існування спочатку церковного товариства, а в подальшому – на його основі світського культурно-освітнього гуртка. Ймовірно, що товариство існувало нетривалий час – близько року. Безпосереднім чинником для його появи стало відновлення Перемиського Собору руських священників 1816 р. Але вища церковна влада у Ватикані швидко позбавила товариство права діяти згідно свого статуту, тому воно трансформувалося в гурток, який, як громадське об'єднання, перебрав на себе статутні – культурно-освітні функції товариства й існував близько двох десятиліть. До складу гуртка входили не лише церковні, а й світські діячі. І товариство, і гурток доцільно ототожнювати з культурним осередком Перемишля. Поява товариства, а потім гуртка відновила польсько-українське протистояння та спричинила розгортання абеткової війни в українському національно-культурному середовищі.

Брак такої інформації у розглянутих довідкових виданнях створює певне нерозуміння щодо виникнення й діяльності товариства й гуртка. Однак питання все ж потребує більш глибоко історичного дослідження, а відсутність статей у довідкових виданнях, безпосередньо присвячених цим культурно-освітнім об'єднанням – їх підготовки. Наявність хоча й розпорошеної та суперечливої інформації про них в інших статтях науково-довідкової літератури, зокрема, згаданих у цьому дослідженні, також сприятиме цьому.

Список використаних джерел

1. Білий Б. М. Могилянський Іван // Енциклопедія історії України. Київ, 2010. Т. 7. С. 17–18.
2. Витанович І. Українські землі під Австрією й Угорщиною в рр. 1772–1918. Галичина // Енциклопедія Українознавства : заг. ч. Київ, 1995. Т. 2. С. 484–489.
3. Гречко І. Єпископ Іван Снігурський і утвердження мовно-культурної та національної ідентичності українців Перемишльщини (До 150-річчя з дня смерті) // Патріарх: греко-католицьке аналітичне видання. 1997. № 10 (322). URL : <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/epyskop-ivan-snihurskyj-i-utverdzhennya-movno-kulturnoji-ta-natsionalnoji-identychnosti-ukrajintsiv-peremyslhshchyny/> (дата звернення: 09.10.2020)

4. Дмитришина Н. Исторична зумовленість становлення та розвитку національної системи виховання під егідою українського чернецтва Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) // Нова педагогічна думка : наук. метод. журн. 2010. № 2. С. 29–31.
5. Заброварний С. Перша «азбучна війна» в Галичині // Наше слово. 2011. № 15, 7 квітня. URL: <https://nasze-slowo.pl/persha-azbuchna-viyna-v-galichini> (дата звернення: 16.10.2020)
6. Західноукраїнські землі в першій половині XIX ст. Український національно-визвольний рух. Новий довідник : Історія України. 2-ге вид. Київ, 2006. С. 388–398.
7. Ісаєв П. Перемишль // Енциклопедія Українознавства : словник. ч. / під ред. В. Кубійовича. Париж-Нью-Йорк. Т. 6. С. 2005–2007.
8. Кирчів Р. Роль Перемиського гуртка українських учених у розвитку народознавчих зацікавлень в Галичині (10–20-і рр. XIX ст.) // Перемишль і перемиська земля протягом віків: зб. наук. пр. і матеріалів міжнарод. наук. конф., організованої Наук. тов-вом імені Т. Шевченка в Польщі, 24–25 червня 1994 року в Перемишлі / під ред. Степана Заброварного. Перемишль-Львів, 1994. С. 131–137. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf> (дата звернення: 09.10.2020)
9. Котляр М. Кульчицький С. Культурне відродження на західних землях під владою Австрійської імперії // Довідник з історії України. Київ: Вид-во «Україна», 1996. С. 182–184.
10. Кривенко М. Бібліотека Перемиської Греко-Католицької Капітули у світлі архівних матеріалів м. Любліна // Academia. edu. 2009. URL: <https://www.academia.edu/14329213/> (дата звернення: 04.09.2020)
11. Лоштин Н. Невигадана історія бібліотеки католицького кафедрального собору // Фотографії старого Львова. 2019. 9 січн. URL: <https://photo-lviv.in.ua/nevigadana-istoriya-biblioteki-katolitskogo-kafedralnogo-soboru/> (дата звернення: 04.09.2020)
12. Могильцький Іван Васильович (1777–24.6.1831) // Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття (1648–1917): навч. посіб.-коментар: у 2 т. / Л. І. Гайдай ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2008. Т. 1. С. 442–443.
13. Могильницький Іван (1777–1831) // Видатні діячі українського національного відродження (XIX–XX ст.): біографічний довідник : навч. посіб. для студ. ун-ту спец. «Історія» / упоряд.: Т. Ю. Анпілогова ; Луган. Нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ: Вид-во ЛНУ, 2008. С. 145–146.
14. Могильницький Іван (1777–1831) // Історія Української культури : словник-довідник : навч. посіб. / В. В. Анісімов. Київ, 2014. С. 178.
15. Прохорова І. А. Українські землі в складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. // Довідник з історії України : у 2 ч. Київ, 2008. Ч. 1. С. 141–160.
16. Ріпещький М. Світлий спомин з історії нашого церковно-народного відродження (В 100-ліття смерті о. Івана Могильницького) // Бескид. 1931. Ч. 1 (79), 12. 04. URL: <https://bit.ly/3iAN1Ux> (дата звернення: 29.09.2020)
17. Снігурський Іван (18.V.1784-24.IX.1847) // Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття (1648–1917): навч. посіб.-коментар : у 2 т. / Л. І. Гайдай ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2008. Т. 2. С. 217–218.
18. Стеблій Ф. Левицький Михайло // Довідник з історії України : у 3 т. / Ін-т іст. дослідж. Львів. держ. ун-ту ім. Івана Франка ; уклад.: І. Підкова, Р. Шуст. Київ, 1995. Т. 2. 146 с.
19. Стеблій Ф. Могильницький Іван // Довідник з історії України : у 3 т. / Ін-т іст. дослідж. Львів. держ. ун-ту ім. Івана Франка ; уклад.: І. Підкова, Р. Шуст. Київ, 1995. Т. 2. С. 239.
20. Стеблій Ф. Перемиський культурно-освітній осередок та його діячі епохи українського національного відродження (перша половина XIX ст.) // Перемишль і перемиська земля протягом віків: зб. наук. пр. і матеріалів міжнарод. наук. конф., організованої Наук. тов-вом імені Т. Шевченка в Польщі, 24–25 червня 1994 року в Перемишлі / під ред. Степана Заброварного. Перемишль-Львів, 1994. С. 103–129. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf> (дата звернення: 04.10.2021)
21. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом: нариси історії XIX – початку XX ст. – 2-е вид. / Олексій Сухий. Львів, 1999. 26 с.
22. Українські землі у складі Російської та Габсбурзької імперій, 1772–1917. Становлення українського модерного національного руху / упоряд. К. Ю. Галушко // Енциклопедія історії України. Київ, 2019. Т. : Україна–Українці. Кн. 2. С. 193–196.
23. Уривакін О. Довідника з історії України (з найдавніших часів й до кінця XIX століття: у 2 Т. Кам'янець-Подільський : Друкарня Рута, 2018. Т. 1. 496 с.

References

1. Bilyi, B. M. (2010). Ivan Mohylnytsky. Encyclopedia of the History of Ukraine. Kyiv. Vol. 7. 17–18 [in Ukrainian].
2. Vytanovych, I. (1995). Ukrainian lands under Austria and Hungary in 1772–1918. Encyclopedia of Ukrainian Studies: general part. Kyiv. Vol. 2. 484–489 [in Ukrainian].
3. Hrechko, I. (1997). Bishop Ivan Snigursky and the assertion of the linguistic, cultural, and national identity of the Ukrainians of Przemyśl (To the 150th anniversary of his death). Patriarkh: hreko-katolytske analitychne vydannia. № 10 (322). Retrieved from <https://bit.ly/3jpiN7l> [in Ukrainian].
4. Dmytryshyna, N. (2010). Historical conditionality of the formation and development of the national system of education under the auspices of the Ukrainian monasticism of Galicia (late XIX – early XX centuries.). Nova pedahohichna dumka : nauk. metod. zhurn. 2. 29–31 [in Ukrainian].
5. Zabrovarnyi, (2011, 7 kvitnia). S. The first «alphabetical war» in Galicia. Nashe slovo. № 15. Retrieved from <https://nasze-slowo.pl/persha-azbuchna-viy-na-v-galichini> [in Ukrainian].
6. Krupchan, S. (2006). Western Ukrainian lands in the first half of the XIX century. Ukrainian national liberation movement. New reference book: History of Ukraine. 2-nd edition. Kyiv. 388–398 [in Ukrainian].
7. Isaiev P. (1949-1952). Przemyśl. Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part. Paris - New-York. Vol. 6. 2006–2007 [in Ukrainian].
8. Kyrchiv, R. (1994). The role of the Peremyshl club of Ukrainian scientists in the development of ethnographic interests in Galicia (the 10th-20s of the XIX century). Przemyśl and the land of Przemyśl for centuries: a collection of works and materials of the international scientific conference organized by the Taras Shevchenko Scientific Society in Poland, June 24-25, 1994 in Przemyśl. Peremyshl-Lviv, (pp. 131–137). Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf>. [in Ukrainian].
9. Kotliar, M., Kulchytskyi S. (1996). Cultural revival in the western lands under the rule of the Austrian Empire. Directory on the history of Ukraine. Kyiv. 183. [in Ukrainian].
10. Kryvenko, M. (2009) Library of the Peremyshl Greek Catholic Chapter in the light of archival materials of Lublin. Retrieved from <https://www.academia.edu/14329213/> [in Ukrainian].
11. Loshtyn N. (2019, 9.). Uninvented history of the library of the Catholic Cathedral. Fotohrafiia staroho Lvova. Retrieved from <https://bit.ly/30S8oLj>. [in Ukrainian].
12. Haidai L. I. (2008). Mohylnytsky Ivan Vasyliovych (1777–24.6.1831). History of Ukraine: personalities, terms, names and concepts (1648–1917): training manual-commentary: in 2 vols. Lutsk. Vol. 1. 442–443 [in Ukrainian].
13. Anpilohova T. Yu. (2008). Mohylnytsky Ivan (1777–1831). Outstanding figures of the Ukrainian national revival (XIX-XX centuries): biohrafichnyi dovidnyk: biographical guide: a textbook for students un-tu spec. «History». Luhansk. (pp. 145–146) [in Ukrainian].
14. Anisimov, V. V. (2014). Mohylnytsky Ivan (1777–1831). History of Ukrainian Culture: dictionary-reference: textbook-manual. Kyiv. 178 [in Ukrainian].
15. Prokhorova, I. A. (2008). Ukrainian lands as part of the Russian and Austrian empires in the late XVIIIth – in the first half of the XIXth century. Dovidnyk z istorii Ukrainy: in 2 parts. Kyiv. Part. 1. 141–160 [in Ukrainian].
16. Ripetskyi, M. A bright memory from the history of our church-folk revival (On the 100th anniversary of the death of Fr. Ivan Mohylnytsky). Beskyd. 1931. Part. 1 (79), 12. 04. Retrieved from <https://bit.ly/3iAN1Ux> [in Ukrainian].
17. Haidai, L. I. (2008). Snigursky Ivan (18. V.1784–24.IX.1847). History of Ukraine: personalities, terms, names and concepts (1648–1917): training manual-commentary: in 2 vols. Lutsk. Vol. 2. 217–218 [in Ukrainian].
18. Steblii, F. (1995). Levitsky Mykhailo. Directory on the history of Ukraine: in 3 vols. Kyiv. Vol. 2. 146 [in Ukrainian].
19. Steblii, F. (1995). Mohylnytsky Ivan. Directory on the history of Ukraine: in 3 vols. Kyiv. Vol. 2. 239 [in Ukrainian].
20. Steblii, F. Peremyshl cultural and educational center and its figures of the Ukrainian national revival (first half of the XIX century). Przemyśl and the land of Przemyśl for centuries: a collection of works and materials of the international scientific conference organized by the Taras Shevchenko Scientific Society

in Poland, June 24-25, 1994 in Przemyśl. Peremyshl-Lviv, 1994. (pp 103–129.). Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9937/file.pdf>. [in Ukrainian].

21. Sukhyi, O. (1999). Galicia: between East and West: essays on the history of the XIX – early XX centuries. 2-e vyd. Lviv [in Ukrainian].

22. Halushko, K. Yu. (2019). Ukrainian lands as part of the Russian and Habsburg empires, 1772–1917. Formation of the Ukrainian modern national movement. Encyclopedia of the History of Ukraine. Kyiv. Vol.: Ukraina–Ukraintsi. Kn. 2. (pp. 193–196) [in Ukrainian].

23. Uryvakin, O. (2018). Handbook of Ukrainian history (from ancient times to the end of the XIX century: in 2 vols. Kam'ianets-Podilskyi. Vol. 1 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.09.2021

Отримано після доопрацювання 19.10.2021

Прийнято до друку 23.10.2021

УДК 025.4.05/.06+31:027](477)

DOI 10.32461/2409-9805.4.2021.249324

Цитування:

Кириленко О. Г. Лінгвістичне забезпечення бібліотечних ІПС Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: аналіз науково-методичної діяльності прикладного підрозділу. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 49–59.

Kyrylenko O. (2021). Linguistic support of library IPS of the National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise: analysis of scientific and methodological activities of the applied unit. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 49–59 [in Ukrainian].

Кириленко Олександр Григорович,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу лінгвістичного забезпечення
інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого
kiral@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5292-8674>

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ІПС НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО: АНАЛІЗ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКЛАДНОГО ПІДРОЗДІЛУ

Метою дослідження є аналіз традиційних кількісних бібліометричних показників оцінки результатів науково-методичної діяльності відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого за 2017-2021 роки, представлення кількісних і якісних характеристик цього напрямку науково-прикладної роботи. **Методологічною базою** репрезентації науково-методичної діяльності підрозділу національної бібліотеки є бібліометричний аналіз, який передбачає дослідження основних статистичних і бібліографічних показників визначеного напрямку роботи за допомогою кількісних, якісних даних, а також інформаційного аналізу та синтезу семантичних ознак контенту публікацій та бібліографічних даних. **Наукова новизна** полягає в комплексному бібліометричному аналізі науково-методичної діяльності прикладного відділу національної бібліотеки та оцінці власного потенціалу і визначенні перспектив розвитку цього напрямку діяльності підрозділу. **Висновки**. Вирішення прикладних завдань лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем супроводжується відповідною науково-методичною діяльністю. Враховуючи, що основним об'єктом вивчення в бібліометричних дослідженнях є динаміка публікаційної активності в певний період, опубліковані праці фахівців відділу були згруповані за ознаками: авторами, тематичними рубриками,